

NYTFOKUS

FRA ØKONOMISK VÆKST TIL BÆREDYGTIG UDVIKLING

Dec. 2016

TEMA
Ubetinget
basisindkomst

VI MÅ LÆRE AF DEN **GLEMTE HISTORIE**
KRÆVER BASISINDKOMST **RADIKALE REFORMER?**
ALENEBOENDE SÆTTER PRES PÅ RESSOURCERNE

08

NOAH

NYTFOKUS

Find os

Nyt Fokus udgives som et elektronisk tidsskrift med 3-4 numre om året. Dette og tidligere numre kan læses på hjemmesiden www.nytfokus.nu, hvor man også kan tilmelde sig mailliste for orientering om nye numre.

Nyt Fokus – fra økonomisk vækst til bæredygtig udvikling.
Nr. 8 – December 2016.

Tidsskriftet Nyt Fokus inspirerer, kvalificerer og provokerer til nytænkning og debat om omstillingen til et bæredygtigt samfund, der respekterer naturens bæreevne og sikrer alle mennesker på kloden lige muligheder for et godt liv. Dette forudsætter gennemgribende forandringer af samfundet og et opgør med dogmet om fortsat vækst i økonomi og forbrug som overordnet mål. Tidsskriftet belyser problemernes årsager og sætter fokus på visioner, mål og tiltag til en reel bæredygtig udvikling.

Nyt Fokus er et uafhængigt tidsskrift udgivet af Miljøbevægelsen NOAH. Artikler i Nyt Fokus er ikke nødvendigvis udtryk for Miljøbevægelsen NOAHs holdning.

©Nyt Fokus og forfatterne.

Det er tilladt at citere tidsskriftet med tydelig kildeangivelse.

Udgiver

Miljøbevægelsen NOAH
Nørrebrogade 39, 1. Tv.
2200 København N
www.noah.dk
NOAH findes også på Facebook

Redaktion

Toke Haunstrup (ansv.), Erik Christensen,
Nils Enrum, Steen Hildebrandt,
Sussanne Blegaa og Thomas Jazrawi

Layout

Gunilla Wriedt Bisgaard, V18

Forsidefoto

Foto: Jens Schott Knudsen, Creative Commons

ISSN: 2246-6746

Basisindkomst - vi må lære af den glemte historie	04
Basisindkomst er ikke svaret på udfordringerne	08
UBInow er ikke en del af problemet, men løsningen	12
Kræver basisindkomst radikale samfundsreformer?	14
Regeringens spareplan er som fugle på taget	16
Aleneboende sætter pres på ressourcerne	18
Udsyn	21
Nyt om NOAH	22
Anmeldelser	24

BASISINDKOMST ER KOMMET PÅ DAGSORDENEN

Ubetinget basisindkomst (borgerløn) fremhæves som alternativ løsning til at sikre et socialt bæredygtigt samfund. Fortalere peger desuden på, at en fast og ubetinget indkomst kan fremme mindre ressourcekrævende livsformer. For eksempel ved at gøre det muligt at veksle arbejdstid til mere fritid. Basisindkomst er temaet for dette nummer, hvor vi bringer en række artikler om ideens muligheder og udfordringer.

Af redaktionen

I desidsteårer interessen for ubetinget basisindkomst (UBI) eksploderet. Det kan aflæses på forskellige måder. Man kan se det i interessen på nettet og de mange aktiviteter verden over. Spørgsmålet bliver også taget op af erhvervsledere, ligesom en begyndende interesse i fagbevægelsen kan anes. Noget af det mest omtalte har været planlagte eksperimenter med forskellige former for basisindkomst i Finland, Holland og Canada.

I Danmark er flere begyndt at lytte til ideen. For blot få år siden blev begrebet borgerløn brugt som et skældsord i den almindelige debat. Det har ændret sig radikalt. Nu bliver det i en række sammenhænge brugt som et positivt ord, og stadig flere ser det som en seriøs mulighed for at reformulere velfærdspolitikken. Det ses konkret i Alternativets politik om at opfatte kontanthjælpen som en „basisydelse uden modkrav“.

At borgerløn rigtig er kommet på den politiske dagsorden blev symbolsk markeret den 22.-23. september 2016, da BIEN Danmark i samarbejde med Alternativet afholdt en stor international konference i Fællessalen på Christiansborg: *Nordic Conference on Basic Income Pilots*. Her kunne over 100 deltagere høre danske og udenlandske oplæg. Fra Danmark bl.a. oplæg fra en af fædrene til den danske borgerlønsdebat, Niels I Meyer, og folketingsmedlem for Enhedslisten, Finn Sørensen.

Når vi i dette nummer af *Nyt Fokus* har valgt at bringe Finn Sørensens kritiske indlæg, og Søren Ekelunds svar herpå med afsæt i det konkrete forslag *UBI-Now*, samt diskussionen mellem Niels I. Meyer og Erik Christensen fra BIEN Danmark, skyldes det, at vi gerne vil oplyse om argumenterne for borgerløn og betænkighederne imod.

Erik Christensen fremdrager med artiklen om Mincome-eksperimentet fra Canada i 1970'erne nogle glemte erfaringer

omkring hvilke positive effekter (sundhed, uddannelse, mindsket fattigdom) dette lokale basisindkomst-eksperiment medførte. I dag er der behov for en videreudvikling af velfærdsstaten. Aktiveringsfilosofien bygger på et negativt menneskesyn om, at mennesker kun vil arbejde og bidrage til samfundet, hvis de tvinges til det. Modsat hertil bygger ubetinget basisindkomst på forestillingen om, at hvis mennesker på forhånd er sikret en fast og ubetinget indkomst, som er høj nok til at man kan leve for den, vil langt de fleste også føle sig forpligtet til at bidrage til samfundet igennem lønarbejde eller andet mere uformelt arbejde.

Dele af venstrefløjen og mange fagforeninger er imidlertid betænkelige, hvilket afspejles i Finn Sørensens indlæg. Han argumenterer for, at ubetinget basisindkomst vil styrke kapitalisternes magtposition i forhold til arbejderne og føre til øget ulighed. Samtidig vil det med føren svækkelse af fagforeningerne og arbejderklassen. Ligeledes kan nogle, som har behov for særlig hjælp, blive klemt økonomisk ved indførelse af en ubetinget basisindkomst, mener Finn Sørensen.

Derudover rejser Niels I. Meyer det principielle spørgsmål om en ubetinget basisindkomst i det hele taget er foreneligt med det kapitalistiske system. Et sådant standpunkt fører, ifølge Erik Christensen, imidlertid til en unødvendig udsigtsløshed og handlingslammelse. Venstrefløjen og fagbevægelsen risikerer at stå tilbage med et traditionelt forsvar for velfærdsstaten og uden et visionært reformalternativ.

Vi håber, at artiklerne i dette temanummer kan bidrage til en nuanceret debat om muligheder og udfordringer knyttet til ubetinget basisindkomst som strategi til at fremme en bæredygtig samfundsudvikling.

Festival night party ser... associ...
PAUL WOOLFORD
BODD
EJE
ARTV

"breaking the link between paid work and survival would be a good thing. If people are intrinsically of value, then they have the right to survive with or without working. I therefore think we should guarantee basic income, rather than jobs."

BASIC INCOME

BASIC INCOME

An unconditional basic income is for every citizen and is not linked to work

"If people don't have to work to survive, most will find or create work that fulfils themselves and benefits others, and we will all be the richer for it. There will be some who will opt to do nothing, but in my view they will be a small minority and we will be rich enough - and I hope generous enough - to tolerate their laziness."

- Frances Coppola - The changing nature of work -

BASIC INCOME

An unconditional basic income is for every citizen and is not linked to work

BASIC INCOME

GOOGLE "BASIC INCOME" FOR MORE INFORMATION AND TO FIND OUT HOW YOU CAN GET INVOLVED

"We keep inventing jobs because of this false idea that everybody has to be employed at some kind of drudgery. We should do away with the absolutely specious notion that everybody has to earn a living"

- Buckminster Fuller -

BASIC INCOME

BASIC INCOME

GOOGLE "BASIC INCOME" FOR MORE INFORMATION AND TO FIND OUT HOW YOU CAN GET INVOLVED

"Saving the planet is down to all of us, but we can't expect people still stuck in the poverty trap to think of it as a priority. Creating a fairer society and saving the planet go hand-in-hand."

- The Green Party -

Foto: Russel Shaw Higgs, Creative Commons

Basisindkomst

- vi må lære af den glemte historie

Tanken om at ubetinget basisindkomst – eller borgerløn – kan være et alternativ til den neoliberale økonomi er ikke ganske ny. For fyrre år siden gennemførtes flere eksperimenter. Erfaringerne herfra var positive og kan inspirere udformningen af nye forsøg.

Af Erik Christensen

De sidste 25 år har været præget af en række store neoliberale reformeksperimenter. På arbejdsmarkedsområdet af et aktiveringsparadigme, hvor man skal arbejde på særlige forringede vilkår for sin offentlige understøttelse, og på det offentlige serviceområde hersker en tankegang præget af „new public management“ og målingstyranni.

Nu ses dog flere tegn på, at modstanden imod disse styringsredskaber er blevet stor, samtidig med at der er kommet forskellige negative evalueringer af deres effekter. Derfor står vi måske overfor et vendepunkt med øget tilslutning til at helt andre eksperimenter må igangsættes for at finde mere holdbare reformer af velfærdsstaten.

I de sidste år har man i flere lande set en stigende interesse for ideen om en ubetinget basisindkomst. Den repræsenterer en helt anden filosofi om menneskers motivation for at arbejde og bidrage til samfundet. Aktiveringsfilosofien bygger på et negativt menneskesyn om at mennesker kun vil arbejde og bidrage til samfundet, hvis de tvinges til det.

Modsat hertil bygger ubetinget basisindkomst på forestillingen om, at hvis mennesker på forhånd sikret en fast og ubetinget indkomst, som er høj nok til at man kan leve for den, vil langt de fleste også føle sig forpligtet til at bidrage til samfundet igennem lønarbejde eller andet mere uformelt arbejde.

I en række lande er der blevet planlagt forskellige forsøg med basisindkomst. Mest omfattende bliver det i Finland, hvor den finske regering planlægger at påbegynde forsøg i 2017. Men også i Holland og Frankrig har forskellige byer og regioner lignende planer om basisindkomstforsøg.

En gammel ide

Ideen med en ubetinget basisindkomst er gammel. I de sidste 100 år er ideen især dukket op i forbindelse med økonomiske og politiske kriser. Efter 1. Verdenskrig hos filosofen Bertrand Russel, i 1930'erne var der en stærk „social credit“-bevægelse

i Canada og i England, og efter 2. Verdenskrig formulerede engelske Lady Juliet Rhys-Williams en plan for en social dividende. Siden kom ideen atter rigtig på dagsordenen midt i 1970'erne da en økonomisk krise igen meldte sig. I Danmark introducerede bogen „Oprør fra Midten“ tanken om „borgerløn“ i 1978.

Hvad der ikke er kendt af mange er, at der i slutningen af 1960'erne og begyndelsen af 1970'erne blev udført en række eksperimenter med basisindkomst i USA og Canada. Det udsprang af den amerikanske præsident Lyndon B. Johnsons berømte tale om „War on Poverty“ i 1964 og hans senere Heineman-kommission om ændring af velfærdspolitikken. Her foreslog man at erstatte de traditionelle velfærdsinstrumenter i form af minimumslønninger og arbejdsløsheds-

» Derfor står vi måske overfor et vendepunkt med øget tilslutning til at helt andre eksperimenter må igangsættes for at finde mere holdbare reformer af velfærdsstaten.

forsikring med en form for negativ indkomstskat. På det grundlag igangsatte man mellem 1970 og 1980 en række eksperimenter med negativ indkomstskat i en række stater.

Mincome-forsøget

I Manitoba provinsen i Canada lavede man i perioden 1974 til 1978 forsøget „Mincome“, en forkortelse af „Minimal Income“, i byen Dauphin og i provinshovedstaden Winnipeg. Man brugte på daværende tidspunkt betegnelsen „Guaranteed Annual Income“ som begreb for en basisindkomst.

Alle indbyggere i Dauphin – i alt 8.885 i 1974, hvoraf 3.165 boede i landområder – blev garanteret en årlig indkomst på \$ 19.500 (i 2014-dollars) for en fire-personers husholdning i tre år. Det svarede til 60 pct. af den canadiske lavindkomstgrænse, eller nogenlunde hvad de kunne modtage i forskellige former for social understøttelse på daværende tidspunkt.

» Antallet af hospitalsindlæggelser faldt i forsøgsperioden i forhold til sammenligningsgruppen, især indlæggelser som følge af ulykker, skader og psykiske sygdomme.

Mincome blev administreret som en negativ indkomstskat, dvs. de personer, som slet ikke havde nogen indkomst, modtog hele mincome-beløbet. Al anden indtægt blev reduceret med 50 pct., så for hver yderligere dollar en person tjente, blev mincome-beløbet reduceret med 50 cent. Det betød, at dem, der slet ikke modtog noget direkte tilskud, fik mincome-beløbet som en skatterabat. I løbet af forsøget modtog ca. 18 pct. eller 2.128 personer dele af eller hele mincome-beløbet på et eller andet tidspunkt.

Forsøget startede med at alle deltagere i eksperimentet blev introduceret til ideen og bedt om at oplyse deres indkomst. Derefter skulle deltagerene indberette deres indkomst hver måned, hvorefter mincome-understøttelsen blev sendt pr. check. Mincome betød dermed færre bureaukratiske vurderinger.

Videnskabelige undersøgelser

Forsøget var ikke blot politisk, men også et videnskabeligt eksperiment, der blev fulgt af forskere, som skulle undersøge ændringer i arbejdsmotivation, sundhed, skolegang, uddannelse og administrative forhold.

Et ni-siders spørgeskema om deltagernes „fællesskabsoplevelse“ blev sendt til alle voksne midtvejs i eksperimentet. Det indeholdt spørgsmål om folks erfaringer med lokalsamfundet og med mincome-eksperimentet i sig selv. Spørgeskemaet blev bevaret af 407 husstande, hvilket var ca. 65 pct. af de tilmeldte voksne på det tidspunkt.

På grund af ændringer i de politiske magtforhold både på lokalt og nationalt plan blev forsøget lukket i 1979, og de indsamlede data blev ikke analyseret, men arkiveret til eventuelt senere brug. På grund af ændringerne i de politiske og økonomiske konjunkturer blev forsøget glemt.

Først i 2011 tog den canadiske økonom fra Manitoba University, Evelyn Forget, sagen op igen og åbnede arkivet med de indsamlede data. I stedet for umiddelbart at dem direkte, hvilket krævede en digitalisering, valgte hun en anden strategi. Hun brugte allerede registrerede data om sundhedsydelser,

som de canadiske myndigheder havde indsamlet siden 1974. Ved at bruge disse data for indbyggerne i Dauphin i forsøgsperioden, og sammenholde dem med andre nærliggende byer i den fire-årige periode, kunne hun vurdere, hvilke sundhedsmæssige effekter Mincome-forsøget havde haft.

Sidenhen har en amerikansk sociolog fra University of Wisconsin-Madison, David Calnitsky, behandlet de oprindelige data og lavet en rapport om de samfundsmæssige erfaringer fra forsøget.

Positive virkninger

Forgets analyse, som beskrives i rapporten *The Town With No Poverty* (fra 2011), viser tydelige sundhedsmæssige virkninger af mincome-ydelsen. Antallet af hospitalsindlæggelser faldt i forsøgsperioden i forhold til sammenligningsgruppen, især indlæggelser som følge af ulykker, skader og psykiske sygdomme. Lægekontakt pga. psykisk sygdom faldt også. Hvad angår deltagelsen på arbejdsmarkedet (arbejdsfrekvensen) skete der en lille reduktion blandt de voksne med fuldtidsarbejde. Gifte kvinder kom senere tilbage fra barsel, og større børn trådte ind i arbejdsstyrken senere og med færre arbejdstimer, fordi de tog et års ekstra skolegang og i højere grad valgte at gå på high school. Det viste sig, at børnene var dem, der blev påvirket mest. De blev 4 som sagt længere i skolen, de fik deres første barn senere og fik i det hele taget færre børn end sammenligningsgrupperne.

Evelyn Forgets mener, at de vigtigste konklusioner af hendes studie er, at Guaranteed Annual Income (som i mincome-forsøget) gør mennesker bedre i stand til at tage beslutninger og lære af egne fejltagelser. Med andre ord det modsatte af den barnliggørelse eller umyndiggørelse, som kritikerne ellers have forudset.

Socialt acceptabelt

David Calnitskys senere analyse bekræfter Evelyn Forgets konklusion. Han gav meget symbolsk sin rapport, som udkom

Kan basisindkomst give mere tid til familien?

Læs mere

Læs også artiklerne *Mincome-forsøget i Canada* af Michael Husen (2015) og *A Global Look at Basic Income Pilots and Policies* af Karsten Lieberkind (2016).

i år, titlen *More Normal than Welfare*, hvilket skal forstås på den måde, at modtagerne af mincome opfattede det som mere normalt at modtage mincome end den traditionelle, behovsprægede velfærdsunderstøttelse, som var designet for „de fattige“. Af deltagerne opfattede 70 pct. det som socialt acceptabelt at modtage mincome. De, der ikke direkte modtog en mincome-ydelse, men kun fik skatterabatten opfattede den som en forsikring imod arbejdsløshed og andre risici. De, der periodevis modtog et mincome-beløb, opfattede det som et vigtigt supplement til deres indkomst. Endelig opfattede de, der mere permanent modtog mincome, den som en nødvendig eksistenssikring. Centralt var det, at programmet blev lanceret som en universalistisk ordning for alle borgere i Dauphin,

hvilket betød at den svækkede den sociale stigmatisering, som er karakteristisk for de traditionelle velfærdsydelser.

Når man nu i en række europæiske lande skal tage endelig stilling til en række nye basisindkomstek eksperimenter, er det vigtigt at man ikke anlægger en snæver økonomisk betragtning – både når man skal tage stilling til eksperimenternes form og når man skal evaluere dem. Mincome-eksperimentet viser, at en ubetinget basisindkomst har positive effekter for mange livsforhold.

Erik Christensen er aktiv i Borgerlønsbevægelsen **BIEN Danmark** og medlem af redaktionen af *Nyt Fokus*.

BASISINDKOMST ER IKKE SVARET PÅ UDFORDRINGERNE

Ubetinget basisindkomst vil sænke lønningerne, svække arbejderklassen og fagforeningerne og styrke arbejdsgiverne. Det mener Finn Sørensen, Enhedslisten, som i denne artikel også beskriver partiets alternative strategi til styrkelse af velfærdsstaten.

Af Finn Sørensen

Basisindkomst er det forkerte svar på reelle udfordringer, først og fremmest fordi en realisering af principperne bag basisindkomst vil bidrage til at svække arbejderklassen. Fra et socialistisk synspunkt er det uacceptabelt, fordi arbejderklassen har potentialet til ikke bare at forsvare velfærdsstaten, men at gøre op med det kapitalistiske system, som er den grundlæggende årsag til de udfordringer, samfundet står over for.

Udfordringerne for arbejdsmarkedet

Lad os se på nogle af de alvorligste udfordringer for arbejdsmarkedet i dag:

- Det brutale arbejdsmarked sygeliggør og invaliderer arbejderne. Det ekskluderer folk, som ikke er i stand til at arbejde 100 pct. Det blokerer vejen ind for de unge. Det samme formål har virksomhedernes indførelse af robotter og andre investeringer i ny teknologi, som mindsker behovet for menneskelig arbejdskraft.
- Væksten i deltidsarbejde, vikararbejde og andre usikre ansættelsesforhold i næsten alle dele af arbejdsmarkedet, fra byggeriet og rengøringssektoren til IT og akademiske jobs. Samtidig sker der et fald i indgåelse af overenskomster og medlemskab af fagforeninger i mange brancher.
- Ødelæggelsen af velfærdsstaten gennem såkaldte reformer, som efterlader de arbejdsløse, de syge og de handicappede med meget lille eller ingen indkomst. Samtidig lægges der voldsomt pres på dem for at tvinge dem ind på arbejdsmarkedet som billig arbejdskraft. Den egentlige hensigt med disse reformer er at sætte lønningerne under pres ved at ødelægge det sociale sikkerhedsnet og tage fra de fattige og give til de rige.

Jeg har noteret mig, at mange fortalere for basisindkomst stort set er enige i denne analyse. Det er også helt forståeligt, hvis

opbakningen til en basisindkomst vokser blandt mennesker, som er ramt af reformer og dagligt oplever ydmygelser og mistillid fra det offentlige. Der er et voksende krav om større social sikkerhed, og specielt fra syge og handicappede et krav om fred til at blive rask, fred til at få et godt liv.

Selv om vi i Enhedslisten ikke støtter ideen om basisindkomst, så er vi enige i nogle af argumenterne, og vi vil gerne diskutere eksperimenter i den retning.

Vi er enige i, at vi skal bekæmpe de urimelige kontroller og sanktioner over for mennesker på kanten af eller uden for arbejdsmarkedet. Vi skal kæmpe imod bureaukratiet i den kommunale administration af arbejdsmarkedspolitikken, som ikke hjælper, men tværtimod skader de arbejdsløse og de syge og ofte fører dem længere bort fra arbejdsmarkedet. Som socialist og fagforeningsmand har jeg bekæmpet dette bureaukratiske og umenneskelige system hele mit liv, fordi det er en trussel mod menneskelig værdighed og en trussel mod solidariteten blandt arbejderne.

Basisindkomst vil svække arbejderklassen

Hvad er der galt med modellen for basisindkomst? Problemet er ikke, at det koster en masse penge. Problemet er heller ikke, at folk vil blive dovre og holde op med at arbejde. Det argument tror vi ikke på. Problemet er, at gennemførelsen af basisindkomst i en kapitalistisk økonomi vil svække arbejderklassen i forhold til arbejdsgiverne, og det vil i praksis støtte de neoliberale kræfter, som prøver at nedbryde velfærdsstaten.

Jeg vil konkretisere min kritik ved at diskutere *Samfundstankens forslag om UBI-Now*, hvilket står for „Universal Basic Income-Now“. Jeg vil også forholde mig til *Alternativets forslag om „kontanthjælp uden modkrav“*.

Forslaget om UBI-Now vil tildele alle voksne, rige og fattige, med eller uden job, et månedligt beløb fra staten på 18.000-25.000 kr. De 18.000 kr. svarer nogenlunde til den højeste dagpengesats og til førtidspensionen. Men det er også på niveau med mindstelønnen i industriens og detailhandlens

» *Det største problem er ikke, at vi har forskellige former for sociale ydelser. Der ligger gode grunde bag de fleste forskelle ...*

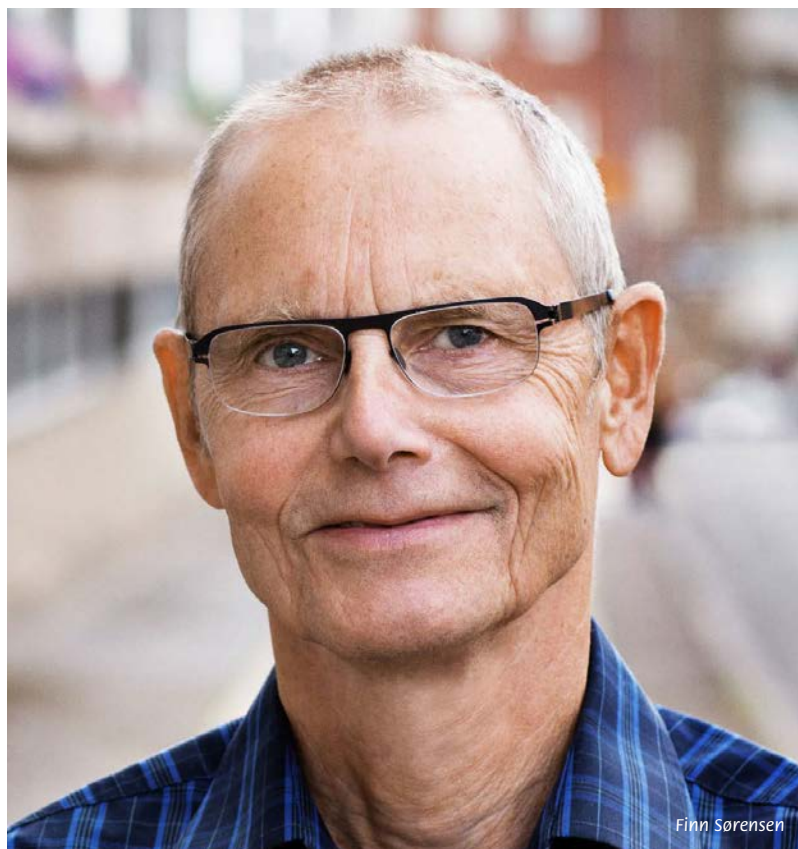
overenskomster, bortset fra at der til disse lønninger skal lægges ca. 25 pct. i feriepenge, pension m.m. UBI-Nows forslag vil betyde, at staten betaler næsten hele lønnen for de laveste indkomster, og ca. halvdelen af en gennemsnitsindkomst i Danmark.

Samfundstanken erklærer åbent, at formålet med deres forslag er at bane vejen for en drastisk sænkning af lønninger og at sikre virksomheds-ejerne en eksplosiv vækst i profitter og formuer. De forventer en reduktion i lønningerne på 40-80 pct. Filosofien bag modellen er, at sænkning af lønningerne vil fremme eksport og derved gøre Danmark rigere.

Den model er helt uacceptabel, også selvom den samtidig indeholder en øget beskatning af kapitalejerne.

Jeg er nemlig enig i, at virkningen vil blive en drastisk reduktion af lønningerne på hele arbejdsmarkedet. Det vil forhindre kollektive overenskomstforhandlinger og kollektive aftaler. Det vil lede til en eksplosiv vækst i arbejdsgiver-nes andel af overskuddet, dvs. profitten. Som en konsekvens vil det styrke kapitalisternes magt-position i forhold til arbejderne. Det vil føre til en voldsom vækst i ulighed.

Samfundstanken sammenligner deres forslag med Hartz-reformerne i Tyskland (se faktaboks), og det er en rimelig sammenligning.

Hartz-reformerne i Tyskland

Hartz-reformerne er et sæt omfattende reformer af det tyske arbejdsmarked, som blev gennemført i 2005. Reformerne indebar bl.a. en samling og om-lægning af arbejdsløshedsunderstøttelsen for langtidsledige og sociale ydelser til en ny ydelse, som lå på et lavere niveau end den tidligere sociale ydelse. Det er muligt at have en vis arbejdsindkomst ved siden af den sociale ydelse, som modregnes helt eller delvis i ydelsen.

Det er også muligt at tage lavtlønnede deltidsjobs, hvor staten støtter ved at fritage for betaling af skat og socialforsikringsbidrag. En konsekvens er, at de tyske lønninger er faldet meget, bl.a. fordi staten supplerer med sociale ydelser. De øgede statslige udgifter til subsidiering af de laveste lønninger er en vigtig baggrund for at et bredt flertal i Forbundsdagen siden indførte en lovfastsat mindsteløn.

Selv om UBI-Now foreslår et langt større statstilskud til lønningerne end *Grundsicherung* (grundsikringen) i Hartz-reformerne, så er det samme princip. Staten, dvs. skatteyderne, støtter indkomsten for alle arbejdere med det uundgåelige resultat, at lønningerne vil falde og arbejdsgiveren scorer en kæmpe profit pr. løntime. Det var det, der skete med Hartz-reformerne. Ved hjælp af dem blev Tyskland europamester i løndumping, hvorved de eksporterede krisen i den tyske industri til andre europæiske lande, især til sydeuropæiske lande som Grækenland.

En UBI-Now i Danmark ville have den samme virkning, indtil andre lande tager konkurrencen op med tilsvarende lønsænkninger med det resultat at arbejderne endnu en gang må betale prisen. Vi har brug for solidaritet blandt arbejdere på tværs af grænserne og for fælles kamp for bedre lønninger og arbejdsbetingelser. Vi har ikke brug for mere konkurrence, selv ikke hvis konkurrencen bliver støttet af staten ved at den betaler halvdelen af lønnen eller mere.

I særlige tilfælde er vi enige i, at staten skal støtte lønningerne, f.eks. er der i Danmark en model for løntilskud, som skal hjælpe arbejdsløse med at få et arbejde. Men her bliver der

stillet betingelser til arbejdsgiveren. Virksomheden skal betale den almindelige løn, og det skal sikres at statsstøttede jobs ikke fortrænger almindelige jobs. Vi mener ikke, at kravene til løntilskud er skrappe nok, men det må være absolut minimum for at samfundet kan yde tilskud til lønningerne.

Ud over en voldsom forøgelse af uligheden, vil statsstøtte til lønningerne i det omfang som UBI-Now foreslår i praksis sætte det kollektive overenskomssystem ud af kraft og dermed svække fagforeningerne og arbejderklassen. Arbejderklassen vil aldrig bakke op om en model, hvor de selv – som skatteydere – skal betale halvdelen eller mere af deres egen løn, mens arbejdsgiveren scorer en kæmpe profit.

Kritik af Alternativets forslag

Hvad så med *Alternativets model*? Som Alternativet selv hævder, så er deres forslag ikke en egentlig basisindkomst. Det er et forslag om at forenkle systemet med forskellige sociale ydelser og arbejdsløshedsunderstøttelsen, så der kun bliver én social ydelse, kontanthjælp uden modkrav.

En anden del af forslaget er at fjerne den indbyrdes økonomiske afhængighed af samlevende par, som i dag betyder, at en person ikke får nogen ydelse, hvis partneren har en lønindkomst. Det er et forslag, som Enhedslisten altid har støttet,

og vi ønsker også at fjerne den indbyrdes afhængighed blandt gifte par. Økonomisk afhængighed af den slags har ingen berettigelse i et moderne samfund, som kæmper for ligestret for mænd og kvinder.

Vi har heller ingen problemer med den første del af forslaget om at gøre kontanthjælpen fri for modkrav. Vi er enige i at kontrol og sanktioner skal væk, og i at det skal være muligt at arbejde frivilligt med alle slags socialt arbejde. Det er dog en betingelse, at frivilligt arbejde ikke fortrænger ordinære job til sædvanlige, overenskomstmæssige lønninger og arbejdsvilkår.

Men vi synes, at det er en forkert strategi at erstatte arbejdsløshedsunderstøttelse, sygedagpenge og pension med kontanthjælp, den laveste af alle sociale ydelser i Danmark. Konsekvensen vil være, at arbejdsløse, syge og mennesker med handicap skal søge om tillæg til kontanthjælpen for at bevare den nuværende understøttelse. En anden konsekvens vil være, at disse mennesker i endnu højere grad selv skal spare op for

at sikre sig økonomisk ved arbejdsløshed, sygdom og invaliditet. Det vil bidrage til øget ulighed og yderligere svækkelse af velfærdsstaten. Det vil også være et tilbageskridt i forhold til ydelser som førtidspension,

efterløn og sygedagpenge, hvor der ikke er noget krav om at stå til rådighed for arbejdsmarkedet.

Selvom A-kassesystemet har været udsat for mange forringelser, så har vi stadig et stærkt A-kassesystem, som har stor betydning for sammenholdet i arbejderklassen. Men konsekvensen af en basisindkomst vil blive afskaffelsen af dette system, og at staten vil tage over med yderligere stramninger til følge.

Enhedslistens strategi for styrkelse af velfærdssamfundet

Det største problem er ikke, at vi har forskellige former for sociale ydelser. Der ligger gode grunde bag de fleste forskelle, og de har forskellige formål relateret til den enkelte situation. Det største problem er, at et massivt flertal i folketinget, med Venstre og Socialdemokraterne i spidsen, gennem de sidste tyve år har gennemført alvorlige stramninger af adgangen til disse ydelser og forringelser af købekraften. Derfor vil vi komme til at se en dramatisk vækst i antallet af virkeligt fattige.

I denne situation mener vi, at den rigtige strategi vil være at forsvare de forskellige sociale ydelser mod angreb og mobilisere folk og fagforeninger omkring det. Det er en langt mere realistisk strategi end at prøve at vinde tilslutning til en ubetinget basisindkomst, som i den politiske virkelighed vil

Finn Sørensen mener, at indførelsen af basisindkomst kan føre til løndumping, sådan som det skete i Tyskland i forbindelse med indførelsen af de omstridte Hartz-reformer. Her en demonstration mod Hartz IV i München

blive en støtte til de kræfter, som ønsker at skære ned på velfærd og arbejdstagerrettigheder.

Men vi skal også udvikle en offensiv strategi. De centrale elementer skal være en bred kamp for deling af arbejdet ved etablering af en 30 timers arbejdsuge uden lønreduktion, retten til tidlig tilbagetrækning efter et vist antal år på arbejdsmarkedet, jobrotation kædet sammen med uddannelse, udvidelse af barsel til mænd, orlovsordninger og andre former for deling af arbejdet. Et andet vigtigt mål er at give plads på arbejdsmarkedet til de mennesker, som ikke kan arbejde 100 pct.

Disse mål kan føre til den nødvendige mobilisering og revitalisering af den vigtigste massebevægelse, fagbevægelsen, og det er en forudsætning for reelle samfundsændringer.

En offensiv strategi skal også indebære en konsekvent kamp for et reelt velfærdssamfund, som bygger på universelle rettigheder til uddannelse, sundhed og velfærd. Men den kamp kan kun blive offensiv, hvis vi kræver omfordeling af skattebyrden. De ti pct. rigeste og de store virksomheder skal simpelthen bidrage mere til samfundet, og hvorfor skulle vi ikke være i stand til at samle de 90 pct. af befolkningen om dette mål?

» gennemførelsen af basisindkomst i en kapitalistisk økonomi vil svække arbejderklassen i forhold til arbejdsgiverne ...

Vi er imidlertid åbne over for eksperimenter omkring principperne for en ubetinget basisindkomst. Jeg kan ikke forestille mig, at ubetinget basisindkomst bliver en del af Enhedslistens strategi, men vi er ikke bange for at prøve noget nyt, der kan trække i den rigtige retning.

Vi er også sikre på, at eksperimenter med ubetingede ydelser vil demontere påstandene om, at folk kun reagerer på økonomiske incitamenter og at de ikke vil bidrage, hvis de får penge uden modkrav.

Samtidig vil sådanne eksperimenter åbne en vigtig diskussion om en udvidelse af arbejdsbegrebet. Man kan bidrage til samfundet på mange måder, og det skal man også, for uden bidrag fra alle i forhold til, hvad den enkelte kan bidrage med, så vil der ikke være noget samfund. Men man kan bidrage med meget andet end lønarbejde. Hvis tilhængerne af basisindkomst vil angribe diskussionen fra den vinkel, så tror jeg, at det vil være konstruktivt.

Finn Sørensen er medlem af Folketinget for Enhedslisten. Han er arbejdsmarkedsordfører, kommunal og ældreordfører og ordfører om EU's social- og arbejdsmarkedspolitik. Artiklen er en redigeret oversættelse fra engelsk af Finn Sørensens oplæg ved den nordiske konference om ubetinget basisindkomst (UBI Nordic konferencen), som fandt sted den 22-23. september 2016.

UBInow er en del af løsningen, ikke problemet

I dette nummer fremfører Enhedslistens Finn Sørensen en række kritikpunkter mod ubetinget basisindkomst – herunder det konkrete forslag ”UBI-now”. Nyt Fokus har derfor bedt Søren O. Ekelund, som har bidraget til udviklingen af UBI-now, om at kommentere kritikken.

Af Søren O. Ekelund

Vi sætter i *SamfundsTanken* stor pris på Finn Sørensen (EL) deltagelse i efterårets *Nordic Conference on Basic Income Pilots*. Dog mener vi, at hans oplæg – og dermed artiklen her i nummeret – indeholder en del væsentlige faktuelle og meningsforstyrrende misforståelser om UBInow, som vi her vil forsøge at udrede.

UBInow øger cirkulationen af penge til gavn for virksomheder og statskasse

Lad os i første omgang udrydde den udbredte misforståelse, at UBInows gennemførelse er afhængig af øget eksport. Dette udgør under en femtedel af finansieringsgrundlaget, jf. vores rapport om *Unconditional Basic Income Implementation in Denmark*. Samtidig er her ikke medregnet alle de indtægter, det danske samfund vil få med flere penge i hænderne på de mindst bemidlede samt iværksættere, som nu har meget billige lønninger. Effekten her kan være endog meget stor, men er også meget svær at forudsige præcist, og er derfor udeladt i det konservative bud på finansieringen.

UBInows finansiering bygger primært på at penge, der allerede er i det danske samfund, cirkulerer hurtigere og skaber større overskud i både små og store firmaer. Et øget overskud, som staten tager del i via overskudsdelingsaftaler (som ikke er påvirkede af, hvor i verden virksomheden er placeret) for at finansiere borgerlønnen til alle i Danmark. Dermed er UBInow altså virksomhedsfinansieret, og ikke skattefinansieret, hvormed det ikke giver mening, når Finn Sørensen skriver: „Arbejderklassen vil aldrig bakke op om en model, hvor de selv – som skatteydere – skal betale halvdelen eller mere af deres egen løn, mens arbejdsgiveren scorer en kæmpe profit.“

UBInow er internationalt solidarisk

Finn Sørensen konkluderer desuden, at: „En UBI-Now i Danmark ville have den samme virkning [som Hartz-reformerne],

indtil andre lande tager konkurrencen op med tilsvarende lønsænkninger med det resultat at arbejderne endnu en gang må betale prisen. Vi har brug for solidaritet blandt arbejdere på tværs af grænserne og for fælles kamp for bedre lønninger og arbejdsbetingelser.“

Vi er helt enige med Finn Sørensen i, at landene må stå sammen om velfærd internationalt. UBInow er af samme årsag stærkt solidarisk i international sammenhæng, og det gennemgås derfor også i *UBInow-rapporten*, hvordan UBInow over tid kan udbredes til alle lande med hjælp fra den styrkeposition, UBInow giver Danmark. UBInow vil således ikke blot hjælpe Danmark, hvor planen nemmest etableres til en start, men også de omkringliggende lande – og i sidste ende forhåbentligt hele verden.

UBInow holder lønniveauet højt og styrker fagbevægelsen

Der findes desuden os bekendt ingen undersøgelser, der viser, at Finn Sørensen har ret, når han skriver: „Staten, dvs. skatteyderne, støtter indkomsten for alle arbejdere med det uundgåelige resultat, at lønningerne vil falde og arbejdsgiveren scorer en kæmpe profit pr. løntime.“

Tværtimod viser undersøgelser, at statsstøttet indkomst, sammen med høj arbejdsløshedsunderstøttelse, holder lønningerne oppe. Dette har vi beskrevet i vores rapport, ligesom den britiske professor Guy Standing – som også deltog i efterårets konference – har vist det i bogen *Work After Globalization: Building Occupational Citizenship* fra 2009.

Under Hartz-reformerne blev lønningerne sænket hastigt med en tilsvarende reduceret og utilstrækkelig arbejdsløshedsunderstøttelse som eneste alternativ, som vi også har beskrevet i vores rapport. Det er en helt anden situation end at sænke lønningerne med 18-25 tusinde kroner om måneden og samtidig give dette beløb i understøttelse til alle,

» Lad os i første omgang udrydde den udbredte misforståelse, at UBInows gennemførelse er afhængig af øget eksport.

Foto: Michael Husen, BIEN Danmark

Søren O. Ekelund

Paneldebat ved efterårets konference om ubetinget basisindkomst på Christiansborg. Artiklens forfatter ses i midten af panelet og den engelske professor Guy Standing som nummer to fra højre.

arbejdsløse eller ej. Dette giver en meget stærk motivation for virksomhederne til at holde det samlede lønniveau højt, da medarbejderne ellers har mange andre muligheder for indkomst.

Denne høje sikkerhed for understøttelse og lønniveau giver samtidig fagbevægelserne et meget stærkt kort på hånden i forbindelse med forhandlinger om rettigheder for medarbejdere. UBI_{now} giver derfor netop en sikkerhed mod de enorme lønreduktioner uden alternativer, som de tyske Hartz-reformer resulterede i, og som også kan ske i Danmark i de kommende år.

Genvej til statsandel i virksomheders overskud

Lad mig slutte, hvor Finn Sørensen starter sin artikel: „Problemet er, at gennemførelsen af basisindkomst i en kapitalistisk økonomi vil svække arbejderklassen i forhold til arbejdsgiverne, og det vil i praksis støtte de neoliberale kræfter, som prøver at nedbryde velfærdsstaten.“

Jeg kan naturligvis ikke tale for alle andre UBI-modeller. Men frem for en trussel baseret på misforståelser, jf. ovenstående gennemgang, bør Finn Sørensen nok nærmere betragte UBI_{now} som en øget sikkerhed for lønarbejdere såvel som

» **UBI_{now} giver derfor netop en sikkerhed mod de enorme lønreduktioner uden alternativer, som de tyske Hartz-reformer resulterede i, og som også kan ske i Danmark i de kommende år.**

arbejdsløse og en mulig genvej til Enhedslistens ønsker om „at offentlige myndigheder, medarbejdere, lokalsamfund og andre sammenslutninger af mennesker skal eje og drive virksomheder“ (citater fra Enhedslistens principprogram).

Alle vinder på UBI_{now}

Under UBI_{now} er deltagelse dog frivilligt for virksomhederne og sker på en måde, der ikke kun gavner staten og medarbejderne, men også virksomhederne og ejerne. De skal under UBI_{now} godt nok dele lidt af den ekstra profit med staten, men får stadig mere til dem selv under UBI_{now} end de gør i dag, hvilket gør indførelsen af denne borgerlønsplan så meget mere sandsynlig. Samtidig giver UBI_{now} mere stabile virksomheder, hvilket også er godt for forbrugernes sikkerhed. Alle vinder således på UBI_{now}.

Søren O. Ekelund er fremtidsforsker, ingeniør og grundlægger af tænketanken SamfundsTanken samt en række andre samfundsmæssige organisationer. Han har studeret Ubettinget Basisindkomst i mere end et årti og bidraget væsentligt til borgerløns-finansierings-planen „UBI_{now}“.

DEBAT: KRÆVER BASISINDKOMST RADIKALE SAMFUNDSREFORMER?

I det nuværende kapitalistiske samfund risikerer ubetinget basisindkomst at blive en nem og billig måde at undgå opstande på. Det mener Niels I. Meyer, der selv var en af ophavsmændene til et forslag om "borgerløn" i debatbogen *Oprør fra Midten* fra 1978.

Redigeret af Nils Enrum

Begrebet borgerløn præsenteredes for snart 40 år siden som en del af en samlet vision for et anderledes samfund, et humanitært ligevægtssamfund. Det skete med bogen *Oprør fra Midten*, som blandt forfatterne talte Niels I. Meyer, nuværende professor emeritus ved Danmarks Tekniske Universitet. Niels I. Meyer var blandt talerne på efterårets nordiske konference om ubetinget basisindkomst, *UBI Nordic konferencen*, som blev afholdt i København. Her bragte han en kritik af forslaget om ubetinget basisindkomst på banen, som efterfølgende affødte en skriftlig debat mellem ham og Erik Christensen, som er fortaler for ubetinget basisindkomst og aktiv i *BIEN Denmark*. Vi bringer her debatten i uddrag (læs hele debatten på hjemmesiden for *Bien Denmark*).

Risiko for passivering af prekariatet

På konferencen understregede Niels I. Meyer, at forslaget om en ubetinget basisindkomst (UBI) ikke passer ind i det nuværende samfundssystem, og han fortsatte:

„Det kapitalistiske system fortsætter desværre med at underminere demokrati, at frembringe absurde økonomiske og sociale uligheder og med at forsinke en indsats imod den globale opvarmning. På den baggrund vil jeg slutte af med nogle kommentarer om UBI i en kapitalistisk verden.“

En rigelig UBI i en udgave som det oprindelige forslag om borgerløn, passer ifølge

Niels I. Meyer ikke ind i et samfund domineret af kapitalisme: „Borgerlønsforslaget er tæt knyttet sammen med radikale samfundsreformer, som gør op med kapitalismens indflydelse.“

„Den teknologiske udvikling baseret på avancerede computere og robotter forventes at mindske behovet for traditionel menneskelig arbejdskraft radikalt. Denne tendens øger måske allerede i dag antallet af personer, der tilhører det såkaldte prekariat“ (løstansatte, ofte på deltid), „og den har bragt nye industrielle og kommercielle aktører ind på UBI-scenen. De ser UBI som en bekvem og billig mulighed for at passivere

et oprørske prekariat. Hvis disse økonomiske interessegrupper får held til at påvirke indretningen af en UBI for prekariatet, vil basisindkomsten hverken blive gavmild eller humanistisk. Jeg frygter, at en sådan udvikling kan være en farlig fælde for den oprindelige UBI-idé.“

„Realistiske og brugbare pilotforsøg med forskellige slags UBI'er vil under alle omstændigheder blive komplicerede og kostbare. Det gælder også meningsfulde eksperimenter med prekariat-UBI'er. De UBI-pilotprojekter i lille skala som er undervejs vil forhåbentlig kaste lys på visse konkrete forhold ved UBI-konceptet. Men de vil ikke kunne afsløre de overordnede politiske problemer forbundet med aktuelle UBI'er målrettet mod prekariatet.“

Vi kan ikke vente til kapitalismens sammenbrud

At sige, at en rigtig UBI må vente til efter kapitalismens sammenbrud og skabelsen af et nyt socialistisk system ville være „en katastrofal defensiv strategi“, mener Erik Christensen:

„Niels I. Meyer (NIM) siger meget kort, at UBI er uforenelig

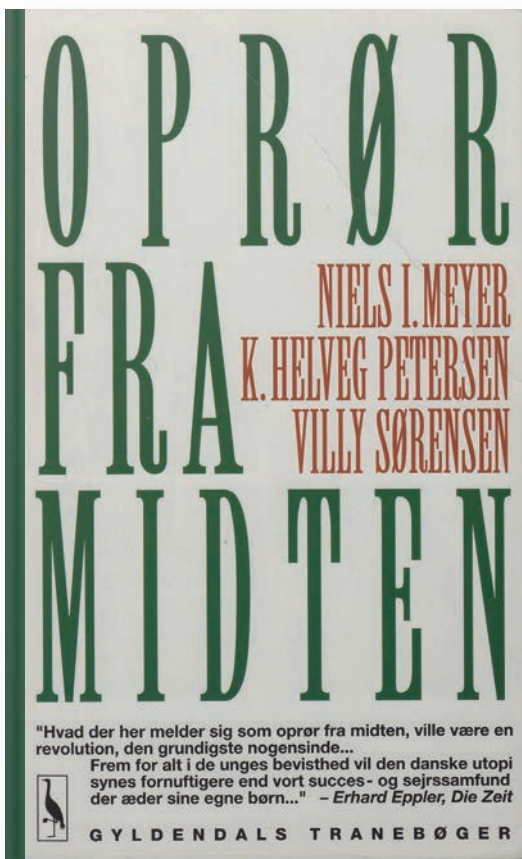
med det kapitalistiske system. Hvilken form for kapitalistisk system? Det, vi historisk har set, har været mange meget forskellige former for kapitalistiske systemer – bl.a. en universel velfærds-kapitalistisk dansk model, en stats-kapitalistisk kinesisk model, en neoliberal monopolistisk amerikansk model o.s.v. Hi-

storisk så ideerne om velfærds-staten sikkert også ud til at være uforenelige med kapitalismen. Men kapitalismen tilpassede sig arbejderbevægelsens politik. Sådan vil kapitalismen sikkert også gøre med en UBI. Men dermed er jo også sagt, hvis og når man får en UBI i et kapitalistisk system, vil den blive forsøgt undergravet af kapitalistiske kræfter, ligesom velfærdsstaten altid har været truet af kapitalismen.“

„En anden præmis i NIM's indlæg er, at nogle ser UBI som en bekvem og billig mulighed for at passivere et oprørske prekariat. Det er rigtigt, at der internationalt er liberale og

» Historisk så ideerne om velfærdsstaten sikkert også ud til at være uforenelige med kapitalismen. Men kapitalismen tilpassede sig arbejderbevægelsens politik. Sådan vil kapitalismen sikkert også gøre med en ubetinget basisindkomst.

Bogen *Oprør fra Midten* udkom i 1978 og var skrevet af forskeren Niels I. Meyer, politikerne Kristen Helveg Petersen og forfatteren Villy Sørensen. I bogen, som affødte en omfattende debat i samtiden, formulerede forfatterne et opgør med vækstideologien og fremsatte en vision om et „humant ligevægtssamfund“ baseret på demokrati, selvforvaltning, solidarisk arbejdsdeling, økonomisk lighed og økologisk ligevægt.

enkelte kapitalister, der går ind for UBI ideen. Nogle går ind for basisindkomst sammen med en tilbagerulning af velfærdsstaten som f.eks. *Charles Murray*, men hvem er det i Danmark?“, spørger Erik Christensen. „De fleste tilhængere nationalt og internationalt er grønne, centrum-venstre folk eller socialister.“

„NIM har ret i, at der ligger en fare i, at de former for basisindkomst, som man sikkert vil se i de fremtidige forsøg, bliver alt for beskedne og selektive og derved ikke vil være rigtige UBI'ere. Det må UBI-bevægelserne selvfølgelig være opmærksomme på og *advare imod*.“

„I Danmark kunne man ligeledes forestille sig, at der i de kommende år kommer tanker om en rationaliserings-reform af a-kasse og kontant-hjælpssystemet, der går i retning af at skabe en fælles statslig grundydelse.

» Erik mener, at det vil være en forkert strategi at vente med en dansk UBI til efter kapitalismens sammenbrud. Mindre kan vel også gøre det.

Hvis denne proces bliver domineret af finansministeriets teknokrater og de borgerlige politikere, kan der blive skabt en dårlig UBI-agtig model. Det ville kunne skade a-kasserne og fagbevægelsen, men UBI-sagen vil også komme til at lide skade, fordi det ikke vil være en rigtig og fornuftig UBI. En sådan udvikling ville kunne imødegås, hvis fagbevægelsen og venstrefløjen (SF, Alternativet og Enhedslisten) kunne finde sammen om et forslag til et nyt dagpengesystem med en rigtig UBI som et element.“

Samfundsindretningen er hovedsagen

Den vestlige form for kapitalisme er en barriere for en human og bæredygtig udvikling, skriver Niels I. Meyer i et gensvar, og understreger at det primære for ham er indførelsen af et humant ligevægtssamfund, mens borgerlønnen kan være en sidegevinst. „Jeg synes somme tider, at man kan fortolke Eriks forslag til at have den modsatte prioritetsrækkefølge.“

Det centrale konflikt punkt mellem de to er, at Erik Christensen ikke finder det nødvendigt at ændre det danske arbejdsmarkeds- og skattesystem radikalt for i praksis at indføre en dansk UBI, der virker efter hensigten. „Det er jeg uenig i“, skriver Niels I. Meyer, og fortsætter:

„Det glæder mig, at Erik også ser en fare i, at den kommercielle/industrielle finanssektor har meldt sig på banen og promoverer en prekariats-UBI som en billig og praktisk løsning på pacificeringen af de mange mennesker, som forventes at blive overflødige pga. den computer- og robotdominerede udvikling af arbejdslivet. Det er også fint, at UBI-DK vil advare mod en sådan udvik-

ling, men det kan jo desværre vise sig ikke at være nok til at stoppe fordrejningen af UBI-begrebet, som støttes af stærke økonomiske interesser.“

„Erik mener, at det vil være en forkert strategi at vente med en dansk UBI til efter kapitalismens sammenbrud. Mindre kan vel også gøre det. Jeg vil være tilfreds med afskaffelsen af den frie kapitalbevægelighed, indførelsen af demokrati på arbejdspladsen, solidarisk deling af eksisterende jobs m.v. – jf. *Oprør fra Midtens* humane ligevægtssamfund. Før det er gennemført, risikerer man, at de herskende politiske styrkerelationer vil promovere en UBI, der er værre end vores nuværende (ufuldstændige) velfærdssystemer.“

Niels I. Meyer er professor emeritus i fysik ved Danmarks Tekniske Universitet. Erik Christensen er medlem af redaktionen af *Nyt Fokus* og bestyrelsesmedlem i BIEN Danmark (UBI Danmark)

Forsyning: Regeringens spareplan er som fugle på taget

Privatisering af vandforsyning og fjernvarmerør garanterer ikke nogen effektivisering, men vil skabe nye problemer. Regeringens plan om at spare syv milliarder kroner hos forsyningsvirksomhederne er derfor som fugle på taget, skriver professor emeritus Ole Jess Olsen i denne kommentar.

Af Ole Jess Olsen

Foto: Luis LuChen, Creative Commons

» ... man kan være ret sikker på, at det privatejede monopol vil score de mulige gevinster til skade for forbrugerne.

I regeringens Helhedsplan for et stærkere Danmark (2025-planen) indgår syv milliarder kr., der skal høstes ved effektivisering af borgernes forsyning med vand, fjernvarme, elektricitet, gas og affaldsforbrænding. Tallet er hentet i en konsulentrapport fra McKinsey & Company. I første omgang blev McKinseys rapport ikke offentliggjort, hvilket førte til en hidsig debat om privatisering af kommunale og forbrugerejede selskaber som et væsentligt bidrag til at høste gevinsterne. Siden har regeringen valgt at offentliggøre rapporten, hvilket den burde have gjort fra starten.

Rapporten handler ikke ret meget om privatisering. Den gennemgår beregnede effektiviseringspotentialer for de enkelte forsyningssektorer, hvoraf en del opnås ved bedre regulering og resten nås ved øget sammenlægning og samarbejde. Dette fokus er helt i overensstemmelse med erfaringerne fra de sidste 30 års reorganisering af forsyningssektorerne, der overvejende er såkaldte „naturlige monopoler“. Det kan ikke betale sig at lægge konkurrerende vandledninger eller fjernvarmerør til at forsyne de samme borgere.

Hvis et offentligt ejet naturligt monopol privatiseres, kan det godt være, at driften effektiviseres. Men man kan være ret sikker på, at det privatejede monopol vil score de mulige gevinster til skade for forbrugerne. Det vigtige er derfor at sikre en regulering, der tvinger forsyningselskaberne til at effektivisere og til at give forbrugerne andel i gevinsten.

Der er næppe tvivl om, at der kan effektiviseres mange steder i de danske forsyningsvirksomheder. Der forekommer også uhensigtsmæssig sammenblanding af interesser – kommunen optræder både som virksomhedsejer og tilsynsmyndighed. Men at stikke et tal ud på syv mia. kr., som bygger på modeløvelser og påpegning af uhensigtsmæssig organisation, er og bliver fugle på taget.

En del af den samlede energipolitik

Før liberaliseringen af elsektoren i 2000 fremkom flere optimistiske rapporter om effektiviseringspotentialer, som langt fra altid blev indfriet. Når modellerne skulle omsættes til virkelighedens verden, opstod en række problemer i form af mangelfuldt datagrundlag, uvedkommende politiske hensyn, mulighed for branchen for at afbøde reguleringens virkninger mv. Den meget udskældte „hvile i sig selv“ regulering blev

erstattet med såkaldt „incitament-regulering“. I første omgang endte øvelsen som en fiasko, hvor flere forsyningselskaber fik mulighed for at opkræve højere afgifter, end de ville være bekendt. Rapporten giver nye bud på incitament-regulering, som kan være fornuftige nok, men som i virkelighedens verden aldrig vil komme i nærheden af at skaffe det beregnede potentiale.

Som bidrag til effektivisering udpeger rapporten forskellige politiske bindinger af forsyningselskaberne som for eksempel fjernvarmeselskabernes pligt til at bruge naturgasfyret kraftvarme. Hvis denne binding bliver ophævet, vil selskabernes „uprofessionelle“ bestyrelser næppe have problemer med at vælge varmekedler, der kan fyre med afgiftsfri biomasse, som det billigste investeringsalternativ. Men det rejser det mere overordnede spørgsmål om forholdet til den fremtidige energipolitik. En elforsyning med stigende mængde vind har brug for (samfundsøkonomisk) fornuftige balanceringsalternativer. Kraftvarmen udgør i dag et vigtigt bidrag og elforbrugende varmekedler og varmepumper har potentialet til at gøre det, men forhindres af et uhensigtsmæssigt indrettet afgiftssystem.

Det lovede guld i McKinsey-rapporten kan blive svært at skaffe og dens mange forslag til effektiviseringer er ikke tilpasset den overordnede energi- og klimapolitik. Men selv om meget få afrapportens forslag skulle blive gennemført, har den bidraget til at rejse en nyttig diskussion om indretningen af vores energi- og vandforsyning.

Ole Jess Olsen er professor emeritus ved DTU Management Engineering.

ALENEBOENDE SÆTTER PRES PÅ RESSOURCERNE

Hver fjerde voksne dansker bor i dag alene. Resultatet er et større ressourceforbrug. Dansk undersøgelse kaster lys på årsagerne til de mange aleneboende og spørger, om det er muligt at tænke i nye og mindre ressourcekrævende boformer.

Af Toke Haunstrup

Energiforbruget i danske husholdninger har stort set været konstant siden starten af 1990'erne. Mange års fokus på energibesparelser har altså ikke ført til et fald i det samlede energiforbrug. Det viser *de årlige energistatistikker fra Energistyrelsen*.

Men hvorfor falder forbruget ikke? Det er der flere forklaringer på. Den primære er, at i takt med øget energieffektivitet af boliger og apparater øges også størrelsen af det samlede forbrug. Ganske vist er energiforbruget til opvarmning af en kvadratmeter bolig faldet siden 1990 som følge af, at vi har fået efterisoleret, men parallelt hermed er det samlede antal boligkvadratmetre vokset. Et større areal skal holdes opvarmet, hvilket rundt regnet har ophævet effektivitetsgevinsten.

Siden 1990 er det opvarmede boligareal i Danmark vokset med 22 pct. Noget af stigningsenskyldes, at befolkningstallet over perioden er steget med 10 pct. Vigtigere er det dog, at vi i dag bygger større boliger, og at der bor færre personer i de enkelte boliger. Ifølge *tal fra Danmarks Statistik*, havde vi i 2015 i gennemsnit 52 kvadratmeter bolig per person (børn som voksne), og det gennemsnitlige antal personer i en husstand var blot 2,1 personer.

Husstandsstørrelsen er faldet betydeligt siden midten af sidste århundrede. I 1990 var det 2,3 personer per husstand, mens

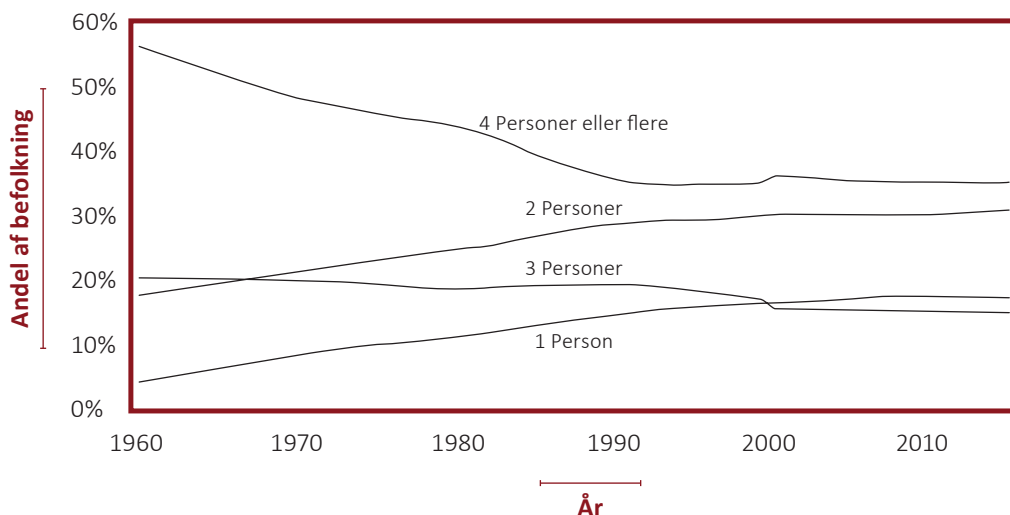
det i 1955 var helt oppe på 3,1. Med faldende husstandsstørrelse stiger energiforbruget per person, fordi vi er færre om at dele de opvarmede kvadratmeter og husholdningens elektriske apparater. Også det materielle ressourceforbrug (fx byggematerialer) stiger som følge af, at vi er færre personer i boligerne.

Flere bor alene

En vigtig drivkraft bag den faldende husstandsstørrelse har været en markant stigning i andelen af aleneboende danskere – dvs. mennesker, som bor alene. I 2016 udgjorde aleneboende 22 pct. af den voksne danske befolkning ifølge *Danmarks Statistik*.

Især fra midten af 1900-tallet steg andelen af aleneboende (se graf). Mens kun ca. 5 pct. boede alene i 1960, voksede andelen støt over de følgende årtier for med 23 pct. at nå sit hidtidige maksimum i 2007. Siden da har tallet ligget nogenlunde konstant. Hvis man hertil lægger forældre, der bor alene med børn, udgjorde andelen af aleneboende 26 pct. af den voksne befolkning i 2016. Det vil sige, at hver fjerde voksne dansker i dag bor alene – heraf en mindre del med hjemmeboende børn.

Demografer og sociologer peger på flere forklaringer bag stigningen. Flere ser det i sammenhæng med, at vi siden

Grafen viser udviklingen fra 1960 til 2016 i den danske befolknings fordeling på forskellige størrelser af husholdninger. Bemærk, at husholdninger med 2 eller flere personer også omfatter eneforældre med et eller flere hjemmeboende børn. Kilde: Danmarks Statistik (Statistisk Tiårsoversigt 1986, 1991 og 2000 samt Statistikbanken).

» Mens kun ca. 5 pct. boede alene i 1960, voksede andelen støt over de følgende årtier for med 23 pct. at nå sit hidtidige maksimum i 2007.

1960'erne har set en tendens til, at folk indgår i faste parforhold i en højere alder kombineret med en øget hyppighed af par, der går fra hinanden (fx skilsmisse). Det betyder, at mange i dag oplever en eller flere perioder af deres liv, hvor de bor alene.

Andre peger på, at stigningen skal ses i sammenhæng med at tidligere tiders traditioner og normer er blevet løst. For eksempel er det ikke et særsyn i dag at være fraskilt eneforælder – noget, som tidligere var uhyre sjældent og forbundet med stor skam. Derudover tales der om en øget individualisering, ligesom stigende velstand åbenlyst også har spillet en stor rolle. Folk har simpelthen råd til at bo alene i dag!

Danske aleneboende

På baggrund af interview med personer, som bor alene, har jeg undersøgt, hvilken betydning de aleneboende tillægger deres bolig, og hvilke tanker de gør sig om muligheden for på et senere tidspunkt at flytte sammen med en partner.

Et fællestrek for de interviewede var, at de fremhævede oplevelsen af uafhængighed af andre som vigtig for dem, og at de så hjemmet som et sted, hvor de kunne "være sig selv". Uafhængigheden kan have mange ansigter. Eksempelvis havde flere af de ældre kvindelige aleneboende dårlige erfaringer fra tidligere samliv med mænd, hvor de havde oplevet at skulle stå for en stor del af det praktiske arbejde i hjemmet og i det hele taget måtte afpasse dagens rutiner med mandens. De værdsatte dermed den personlige frihed ved at bo alene.

Ingen af de interviewede havde dog helt afskrevet muligheden for at finde "den eneste ene" at flytte sammen med. Men denne forestilling fulgtes i reglen med en erkendelse af, at det langt fra var sikkert, at det ville lykkes. Eller at et fremtidigt samliv ville holde over længere tid, når først det udsættes for "hverdagens test" i form

af at bo sammen. Især blandt de yngre syntes der at herske en opfattelse af, at nærværet og samhørigheden i et samliv kan trues af hverdagens rutiner og af at man begynder at "tage hinanden for givet".

Dette skriver sig ind i en moderne, romantisk forestilling om parforholdet som baseret på en vedvarende og intens, gensidig hengivenhed. En opfattelse, som hører den moderne tid til, og som adskiller sig fra tidligere tiders traditionsbundne ideal om parforholdet som først og fremmest grundet på en gensidig *forpligtethed* mellem to mennesker. Altså et samliv gennem "tykt og tyndt" og "til døden jer skiller". Ægteskabet var her den faste ramme om parforholdet.

I dag er parforhold langt mere sårbare i forhold til at bryde op som følge af samlevernes personlige udvikling over tid eller problemer knyttet til at opbygge og fastholde et fælles hverdagsliv med de praktiske, identitetsmæssige og følelsesmæssige udfordringer, dette indebærer.

Bo hver for sig

Flere af de aleneboende taler faktisk om, at de ville foretrække et forhold, hvor de og deres partner bor hver for sig. Inden for samlivsforskningen kaldes dette *living apart together* (dvs. at "bo sammen hver for sig"). Fænomenet er relativt udbredt i Sverige, hvor det tilmed har fået sit eget ord, "särbo", som kan oversættes til særbo på dansk. Det særlige ved særboforholdet er, at det for så vidt anses for at være et fast og længerevarende forhold af parret selv, men at de ikke har planer om at flytte sammen.

De interviewede aleneboende, som allerede var i et forhold, så det som en særlig kvalitet, at de kunne kombinere kvalitetene ved at have en tæt og længerevarende relation til en anden med at bevare muligheden for at trække sig tilbage og "være sig selv". Herved fastholdes en individuel frihed og plads til et selvstændigt hverdagsliv med egne rutiner og venner, samtidig med at man også opbygger en tæt og vedvarende relation til et andet menneske.

Undersøgelser peger på et stigende antal særboforhold, om end statistikken på området er usikker. Skulle fremtiden byde på en betydelig stigning, vil det udgøre endnu et bidrag til at øge det samlede ressourcestræk knyttet til boligen.

Venner vigtigere end parforhold?

Mange af de aleneboende taler om, at vennerne har stor betydning for dem. Dette er måske meget logisk set i lyset af, at mange af dem ikke er i faste forhold. Men samtidig kan det også afspejle, at der i vores samtid finder et generelt skifte sted i tyngdepunktet for det sociale liv, hvor vægten gradvist flyttes fra familien og parforholdet og over til vennerne og relationerne uden for familien.

Omfanget af dette skifte er omdiskuteret i sociologien, men en del tyder på, at flere og flere i dag opfatter vennerne, snarere end partneren, som det blivende og faste holdepunkt i tilværelsen. Sat på spidsen, så oplever mange en hyppigere udskiftning af partnere end af deres (nærmeste) venner.

Flere af de interviewede aleneboende talte i den forbindelse om, at et samliv kunne være en trussel mod deres egne venskaber. Dette gælder eksempelvis Henry (pseudonym), som er i begyndelsen af 50'erne, og som gennem flere år har været på førtidspension pga. følgevirkningerne af en blodprop i hjernen. Kort tid efter blodproppen gik hans daværende kæreste gennem syv år fra ham. I den svære tid var det derfor primært hans venner, som støttede ham. Deres hjælp var uvurderlig for Henry.

Da interviewet fandt sted, havde Henry gennem længere tid haft en ny kæreste, men han var skeptisk over for ideen om at flytte sammen med hende. Han er bange for, at hun ikke vil gå godt i spænd med hans venner: „Jeg omgiver mig ikke med vanvittigt mange mennesker, men... Men helt sikkert nogle specielle mennesker – men som jeg er rigtig glade for – også for alt det, de har udvist over for mig.“ Flytter han sammen med kæresten, vil det være vanskeligere at have venner på besøg og i det hele taget vedligeholde relationerne, frygter Henry.

Nye boligformer

Få vil begræde den frigørelse fra traditionen, som fandt sted fra midten af sidste århundrede, og som bl.a. har medvirket til, at det ikke længere er forbundet med skam og social udstødelse at bryde ud af et ægteskab. Bagsiden af medaljen

har så blot været det stigende boligforbrug, som flere aleneboende har ført med sig.

Kunne en løsning være at tænke i nye boligformer, som er attraktive for aleneboende, og samtidig tilbyder mere ressourceeffektive løsninger?

Et eksempel kunne være, at stort set alle de interviewede aleneboende savner socialt samvær i forbindelse med aftenmåltidet. Det føles sært at sidde alene hjemme og spise. Flere har da også leget med tanken om, at det kunne være rart, hvis man havde nogen at dele måltidet med. For eksempel na-

boer. Her kunne måske ligge en mulighed for at nytænke boligformen ved at skabe fysiske og praktiske rammer for, at beboerne i en bebyggelse kan spise sammen. Det kunne reducere ressource-

behovet knyttet til madlavning – f.eks. mindre madspild – og samtidig gøre det muligt at designe lejligheder til aleneboende med mindre køkkenareal.

Kollektive løsninger som denne minder selvfølgelig meget om klassiske kollektiver og bofællesskaber, som stort set alle interviewede afviste som en mulighed, fordi de ikke ønskede at indgå i meget forpligtende fællesskaber. Her kunne der måske udtænkes mellemløsninger, som finder et balancepunkt mellem kollektivets tætte og gensidigt forpligtende fællesskab og den individuelle livsform knyttet til at være aleneboende.

» ... flere og flere opfatter i dag vennerne, snarere end partneren, som det blivende og faste holdepunkt i tilværelsen.

Toke Havnstrup er seniorforsker ved Statens Byggeforskningsinstitut, Aalborg Universitet, og redaktør af Nyt Fokus.

VERDENS BEDSTE NYHEDER

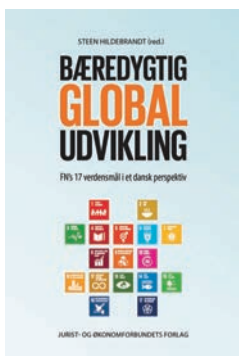
Hvis du også en gang imellem bliver mat i koderne af den stadige strøm af dårlige nyheder om verdens skæve gang, kunne det måske være en ide at besøge hjemmesiden og nyhedsmediet *Verdens Bedste Nyheder*. Siden udgør et uafhængigt medie for konstruktiv journalistik om fremskridt og løsninger på verdens udfordringer – med særligt fokus på udviklingslandene. Bag *Verdens Bedste Nyheder* står en selvstændig forening støttet af FN, danske udviklingsorganisationer og dansk erhvervsliv. Med de mange historier om konkrete tiltag til at gøre verden til et bedre og mindre skævt sted at leve, er hjemmesiden til inspiration for konkret handling.

ALTIVISTEN

”Altivisten er et journalistisk håb om en ny konstruktiv medievirkelighed, hvor politikere, journalister og borgere finder svar i fællesskab”. Sådan beskriver partiet Alternativet selv deres nye medieinitiativ i form af hjemmesiden *Altivisten*. Navnet skulle være en sammenblanding af ordene alternativist, aktivist og alkymist. Altivisten er ikke først og fremmest tænkt som en informationskanal for Alternativet, men er åben for bidrag fra alle. Ambitionen er at skabe et forum for diskussionen af, hvordan vi kan leve bæredygtigt, udvikle demokratiet og skabe gode liv.

BÆREDYGTIG GLOBAL UDVIKLING

I efteråret 2015 vedtog landene i FN en række mål for en bæredygtig global udvikling – de såkaldte Verdensmål. I den anledning udkom for nylig bogen *Bæredygtig global udvikling – FN's 17 verdensmål i et dansk perspektiv*, som beskriver og diskuterer alle 17 mål gennem bidrag fra en bred vifte af eksperter inden for forskellige områder. Bogen indeholder desuden en generel introduktion og nogle afsluttende perspektiver. Den er redigeret af professor emeritus Steen Hildebrandt, Aarhus Universitet, og har forord af tidligere formand for FN's generalforsamling Mogens Lykketoft. Med 496 sider er der tale om lidt af et mammutværk, der kan erhverves for 200 kr. hos Djøf Forlaget.

SHAREACTION

Pengene bestemmer. Penge kan både investeres så det gavner og skader samfund og miljø. De valg er overladt til nogle ganske få personer i f.eks. pensionskassernes investeringsafdelinger. Men mange af disse penge tilhører faktisk dig og mig. *ShareAction* er en NGO, som arbejder for bæredygtighed ved at give folk indflydelse på, hvad deres penge investeres i. De laver bl.a. kampagner og undervisningsmaterialer, som kan hjælpe pensionsopsparere til at få indflydelse på deres investeringer og påvirke de virksomheder, som pengene er investeret i.

BEFORE THE FLOOD

Med Leonardo DiCaprio i hovedrollen kommer dokumentarfilmen *Before the Flood* godt omkring klimaproblemet og mulighederne for at løse det såvel som risikoen for at det ender galt. På filmens *engelsksprogede hjemmeside* er der supplerende information. For eksempel er der en kort skriftlig introduktion af eksperterne fra filmen og deres budskab. Vælger man menupunktet *Explore* og dernæst *The solutions* kan man læse om en række forskellige tiltag, som måske kan afværge katastrofen, og der er mange referencer og links til videre læsning.

NYT OM NOAH

LIVET EFTER VÆKSTEN

NOAH Modvækst har netop udgivet debatbogen *Livet efter væksten – samfundsvisioner i en omstillingstid*, som stiller skarpt på alternativerne til vækstsamfundets fokus på hastighed og forbrug. Bogen rummer artikler fra 15 forskellige forfattere, som beskriver og diskuterer deres visioner inden for fem centrale områder af samfundslivet: sundhed, uddannelse, arbejde, fællesskab og økonomi.

Bogen er rigt illustreret og rummer en blanding af akademiske og praktiske vinkler – bl.a. artikler om en konkrete alternativer såsom Den Grønne Friskole, Friland, Samsø og Fødevarerfællesskabet.

Om baggrunden fortæller Marie Holt Richter, medlem af NOAH Modvækst og medredaktør af debatbogen: „Udfordringer og blindgyder er der nok af. Ambitionen med denne bog er at tydeliggøre konstruktive løsninger – og gøre dem tilgængelige for endnu flere mennesker, så vækstsamfundets troldmænd omsider kan blive sendt på pension!“

Læs mere om bogen på *NOAHs hjemmeside*, hvor den også kan bestilles.

NOAH Madsværerenitet

Fotos fra receptionen for den nye bog d. 25. november 2016 i Verdenskulturcentret i København.

Fotos: Stig Melgaard

MØDE OM KLIMA- OG MILJØFLYGTNINGE - OG EUROPAS ANSVAR

Hvordan forebygger vi, at flere og flere mennesker må migrere, fordi det land de er afhængige af er under stigende pres? Det belyste NOAH d. 23. november på et møde i Europa-Huset i København.

Langt størstedelen af de mennesker, der migrerer, er fattige, og klimaforandringer virker sammen med og forværrer andre eksisterende problemer, herunder miljø- og fattigdomsproblemer, f.eks. relateret til udpining af jorden. Derudover medvirker den stigende efterspørgsel på jord til at især internationale aktører overtager landarealer (såkaldt „land grabbing“) med den konsekvens, at mennesker i stigende grad må flytte fra land til by. Migranter registreres eller anerkendes ikke nødvendigvis som klima-/miljøflygtninge, men den stigende migration fra land til by peger på, at mange har svært ved at se muligheder i deres lokalsamfund.

Oplægsholderne pegede på forskellige løsninger: Rolf Hernø fra CARE Danmark mener, at vi i langt højere grad må understøtte klimatilpasning forankret i lokalsamfundene, så de fattige selv er i stand til at forbedre deres levevilkår. Rikke Brandt Broegaard fra Institut for Geovidenskab, Københavns Universitet, anbefaler, at man styrker landrettighederne, så folk ikke mister adgangen til jorden pga. udenlandske investeringer. Natalia Lehrmann og Nanna Clifforth fra NOAH mener, at vi må takle bagvedliggende globale og europæiske politikker, der øger efterspørgslen, og dermed presset, på land.

Er du interesseret i at høre alle oplæggene og den efterfølgende debat, se *NOAHs Facebookside*.

Natalia Lehrmann, NOAH

GMO: STADIG GRUND TIL FORSIGTIGHED

Nye regler for godkendelse af GMO-afgrøder i EU betyder, at det fremover er medlemsstaternes regeringer, som skal afgøre, om genmanipulerede organismer (GMO) kan godkendes til dyrkning i det enkelte land.

I den forbindelse afholdte NOAH d. 27. september 2016 en konference på Christiansborg med overskriften *Er der stadig grund til forsigtighed?* Her bidrog danske og internationale forskere med viden om, hvilke typer af GMO-afgrøder, der anvendes, hvordan øget brug af glyphosat (det aktive stof i sprøjtegiften Roundup) er knyttet til dyrkningen af GMO-afgrøder, potentielle konsekvenser heraf og mulige alternativer til GMO.

Konferencen viste bl.a., at fortalere og modstandere argumenterer ud fra helt forskellige interesser og synsvinkler. Det er derfor vigtigt, at det ikke kun er landbruget og de tilknyttede virksomheder, der bliver hørt, når risici skal vurderes.

Forskningsprofessor Thomas Bøhn fra det norske GENØK var blandt oplægsholderne. På baggrund af sin egen forskning konkluderede han bl.a., at der er en særlig risiko for, at sprøjtemiddeltolerante GMO-afgrøder optager sprøjtemidlerne i det færdige produkt (mad til mennesker eller foder til dyr). Det har Thomas Bøhn dokumenteret for genmodificeret soja fra Amerika. I den forbindelse ser han det som et stort problem, at næsten alle de data om risici, som ligger til grund for godkendelsen af GMO-afgrøder, er gennemført af virksomheder, som tjener penge ved at få planterne godkendt.

At sprøjtemidler kan optages i afgrøder, og på den måde ende på forbrugernes tallerkener, viste en urintest af 13 politikere og ti kendte danskere, som NOAH havde fået gennemført i forbindelse med konferencen. Professor i toksikologi ved Københavns Universitet, Lisbeth E. Knudsen, præsenterede resultaterne af testen, som viste, at alle deltagere havde glyphosat i sig. Men mængden var mindst hos dem, som hovedsageligt spiste økologiske fødevarer. Testen viser en tendens, men er udført med så lille et antal af forsøgspersoner, at det ikke er muligt endeligt at konkludere, at det forholder sig sådan for alle danskere. Der menes bl.a. at være en forbindelse mellem glyphosat og kræft.

“NOAH konkluderer på baggrund af konferencen, at dagens GMO-afgrøder stadig indebærer usikkerhed og uafklarede risici og derfor ikke bør godkendes i Danmark“, fortæller June Rebekka Bresson, medarrangør og medlem af *NOAH Madsuverænitet*. „Danmark bør samtidig undersøge, hvordan husdyrenes sundhed påvirkes af GMO-foder på grund af den højere mængde af glyphosat. Det er meget vigtigt, at der sættes penge af til videnskabelige langtidsforsøg med husdyr.“

NOAH Madsuverænitet

ANMELDELSER

DEN KORRUPTTE RENTIERKAPITALISME

Ny bog af engelske Guy Standing beskriver, hvordan økonomiens aktiver i den moderne kapitalisme er koncentreret på hænderne af en lille, rig elite. Bogen knytter også en forbindelse til fremkomsten af det nye „prekariat“ og skitserer omridset af en ny omfordeling.

Den engelske professor i økonomi og arbejdsmarkedsforhold Guy Standing, der i de seneste år er blevet kendt for sine analyser af den nye klasse, prekariatet, har for nylig udgivet bogen *The Corruption of Capitalism: Why Rentiers Thrive And Work Does Not Pay*. Med prekariatet menes fremkomsten af en ny klasse af ufrivilligt løstansatte, som ofte må leve for en lille og usikker indkomst.

Standing fokuserede i sin tidligere analyse af prekariatet især på afreguleringen af arbejdsmarkederne siden begyndelsen af 1980'erne som følge af fleksibiliseringen af lønarbejdet. I sin nye bog udvider han nu analysen til hele den nye kapitalisme, som i den ene ende har produceret en ekstremt lille rig elite og i den anden ende en ny prekariatsklasse. Hans hovedtese er, at det 20. århundredes velfærdsstatslige indkomstfordelingssystem, som man havde fra 1945 til midt i 1970'erne, er blevet radikalt forandret.

Hvad er rentierkapitalisme?

Standing betegner den moderne kapitalisme som en rentierkapitalisme. Det sker med henvisning til et berømt citat fra den klassiske engelske økonom John Maynard Keynes' bog *General Theory* fra 1936, hvor han betegnede rentieren som „den funktionsløse investor“, der har opnået en indkomst udelukkende ved ejerskab af kapital og ved at udnytte dens værdi som en knap ressource. Keynes forventede at rentier-elementet i kapitalismen ville forsvinde i fremtiden. Firs år efter må man imidlertid konkludere, at det langtfra er gået som Keynes forudså.

En rentier er i dag en person, som modtager indkomst fra besiddelse af aktiver i modsætning til at få indkomst fra lønarbejde. Man kan modtage renteindtægt fra alle former for ejerskab og kontrol af aktiver, som er knappe af naturlige eller kunstigt skabte årsager. Det drejer sig om jord, ejendom, mineralressourcer, intellektuel ejendom, indkomst fra regeringssubsidier eller forskellige former for finansielle transaktioner og investeringer.

Sammenbruddet af velfærdsstatens indkomstfordelingssystem, og fremvæksten af et nyt indkomstfordelingssystem under rentierkapitalismen, viser sig ifølge Standing ved fremkomsten af nogle nye økonomiske sammenhænge i rentierkapitalismen.

Tidligere førte højere produktivitet til højere lønninger i det velfærdsstatslige indkomstfordelingssystem. I USA er real-lønnen imidlertid stagneret over de seneste tre årtier trods stødt stigende produktivitet.

For det andet var en stigende beskæftigelse normalt forbundet med voksende lønninger. I dag stagnerer eller falder lønningerne, når beskæftigelsen stiger.

Dernæst plejede statens skatteprovenu at stige, når beskæftigelsen steg. I dag falder skatteprovenuet, når beskæftigelsen stiger, i eksempelvis England, fordi en stigende andel i beskæftigelse ikke tjener tilstrækkelig til at betale skat.

I dag fører stigende virksomhedsprofitter ikke til højere gennemsnitlige lønninger, fordi profitterne er koncentreret på få firmaer, som ikke beskæftiger mange mennesker. Der er altså en svækket forbindelse mellem profitter, beskæftigelse og lønninger.

Endelig er gennemsnitsreallønnen stagneret i det meste af Europa, mens arbejdsomkostningerne pr. produceret enhed er steget.

Væksten i profitter og ulighed ligner den, som skete tidligt i det 20. århundrede, da finanskapitalen dominerende, men nu med den forskel, at den gang steg reallønnen også i USA. Nu falder den, og det er ikke, hvad man skulle forvente i et frit marked. Og vigtigere er, at der har været stigende lønforskelle inden for virksomhederne og mellem virksomhederne. Det afspejler den stigende dominans af en lille gruppe store virksomheder, idet få virksomheder har været i stand til at udtrække en væsentlig del af renteindtægterne.

De store tabere er især prekariatet, som arbejder i korttids- og deltidsjob og ingen beskyttelse har. De mærker det særlig hårdt, fordi deres indkomst består af pengeløn, og de må udføre meget uformelt arbejde for at få et lønarbejde („work-for-labour“).

Rentierkapitalismens fem løgne

Standing mener, at rentierkapitalismen bygger på fem løgne. Den første løgn siger, at den globale kapitalisme baserer sig på frie markeder. Set i forhold til den institutionelle struktur med intellektuelle ejendomsretsregler, udvikling af globale risiko-forsikringssystemer og plutokratiets (rigmandsvældets) evne til at hente renteindkomster i „crony capitalism“ (venskabskapitalisme), er nutidens kapitalisme det mest ufrie system i historien. Standing gør samtidig op med dem, der taler om post-kapitalismen. Kapitalismen er tværtimod på vej til en udvidet varegørelse af ideer, viden og information.

Foto: stanjourdan, Creative Commons

Den anden løgn er, at man i forsvaret for de intellektuelle ejendomsrettigheder siger, at de opmuntrer og belønner folk, der tager en risiko. Heroverfor påpeger Standing, at mange patenterede opfindelser bygger på offentlig støttet forskning, og at reglerne for modtagelse af livslange rentegevinster fra patenter strider imod det frie markedes logik.

Den tredje løgn om rentierkapitalismen er, at den institutionelle struktur for den globale kapitalisme gavner den økonomiske vækst. Men ifølge forskningen er der ingen evidens for denne påstand. Den har snarere hindret væksten og gjort den mindre bæredygtig.

Den fjerde løgn er påstanden om, at profitten afspejler den ledelsesmæssige effektivitet og fungerer som en belønning for risikotagning. Stigningen i andelen af indkomsten, der går til profitten, afspejler snarere væksten i de statslige subsidier og øget ulighed. Det har ikke noget at gøre med større ledelsesmæssig effektivitet og forøget risiko ved investering.

Den femte løgn om rentierkapitalismen hænger sammen med tendensen til at indkomsten fra formelt arbejde (labour) falder for mennesker i og omkring prekariatet, mens renteindtægterne stiger hurtigt. Det betyder, at påstanden om at lønarbejde er den bedste vej ud af fattigdommen i rentierkapitalismen er falsk.

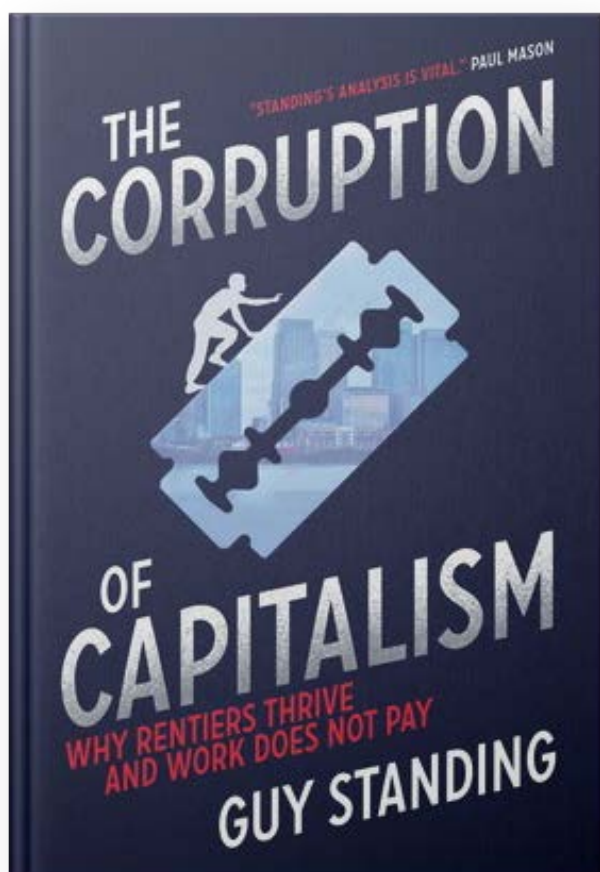
Prekariatets revolte og en ny omfordeling

Det kapitalistiske rentiersystem er uretfærdigt, men også ustabil, hvorfor Standing ser forskellige omrids af en igangværende revolte.

Hvem bliver ledere af denne revolte? For Standing at se kan det ikke blive andet end den nye klasse, prekariatet, fordi den er den mest udsatte gruppe under rentierkapitalismen. Den har forandringspotentialt på grund af sin strukturelle placering og voksende størrelse, og fordi den har alt at vinde og intet at tabe (f.eks. karriere). Nogle mener, at den gamle arbejderklasse stadig er den aktør, som kan omstyrte eller ændre kapitalismen. Standing ser den som svækket og tilbageskuende. Den er bundet til lønarbejds-ideologien („labourismen“) og holder fast ved det 19. århundredes løsninger, som ikke passer til det 21. århundredes problemer.

Hvor arbejderbevægelsens kamp oprindeligt angik kontrollen med produktionsmidlerne, ser Standing den af prekariatet ledede kamp for et nyt indkomstfordelingssystem som meget bredere. Det centrale er at reducere den ulige fordeling af de centrale aktiver og ressourcer, fjerne den indkomstmæssige usikkerhed og fremme en bæredygtig udvikling.

For det første er det centralt at skabe en institutionel struktur, der fjerner nogle renteindtægter, reducerer andre og omfor-

Guy Standing
The Corruption of Capitalism
- Why rentiers thrive and work does not pay
398 sider
Biteback Publishing, 2016

deler de sidste til nye demokratiske fonde. For det andet er det centralt at genskabe de forskellige fælleder (commons) i forskellige offentlige organisationsformer og sikre at renteindtægterne fra disse tilfalder fællesskabet. Fælledeerne er grundlaget for det nye indkomstfordelingssystem.

Efter Standings opfattelse bør der være to piller i det nye indkomstfordelingssystem: En uafhængig, demokratisk styret og klart gennemskuelig statslig investeringsfond samt et udviklet basisindkomstssystem.

Forbilledet for en sådan fond er den statslige fond, man kender i Alaska (Alaska Permanent Fund) og den norske oliefond (Statens Pensjonsfond Utland), hvor man opsamler renteindkomster fra naturressourcer, og i Alaska uddeler dividender til alle borgere hvert år. Indtægterne til en sådan fond vil komme fra forskellige kilder, f.eks. 10 pct. af profitten fra udvindingen af naturressourcer, jordskatter, afgifter på intellektuel ejendomsret og møntningsgevinsten, når nationalbanken (staten) overtager pengeskabelsen.

Den anden pille i det nye indkomstfordelingssystem er et basisindkomstssystem, der bør indrettes som et socialt dividende system, hvor den uafhængige statslige investeringsfond løbende udbetaler dividender af den indsamlede formue til samtlige borgere. For at undgå politiske manipulationer, skal dividendesystemet overvåges af en uafhængig kommission, der udpeges demokratisk.

Der kan stilles flere kritiske spørgsmål både til Standings analyse og politiske strategi. Er det i en skandinavisk sammenhæng ikke nødvendigt at få dele af fagbevægelsen overbevist ombasisindkomstprojektet for at det kan lykkes? Må man i Danmark ikke starte med en mere traditionel skattefinansieret basisindkomstmodel og gøre tanken om skabelsen af en statslig investeringsfond med udbetaling af social dividende til et mere langsigtet projekt?

Hvad der gør Standings nye bog til noget særligt er, at den leverer en helhedsanalyse af kapitalismen samtidig med at den fremlægger et radikalt demokratisk reformprogram. Det normale blandt mange kapitalismekritikere er, at man giver en god teoretisk analyse uden at den forbindes med en gennemarbejdet reformstrategi.

Af Erik Christensen, medlem af redaktionen

HÅB FOR FREMTIDEN!

Det har været fremme, at socialt og miljømæssigt engagerede mennesker har større risiko for at brænde ud. Kampen for en bedre verden synes ofte op ad bakke og følelsen af håbløshed er aktivistens og den indignereds faste følgesvend.

Netop derfor er der behov for også opbyggelige fortællinger, som kan vise, at det ikke er omsonst at kæmpe for noget bedre – og at det er muligt at „gøre en forskel“.

Den franske dokumentar *I morgen*, som havde premiere i august, er et eksempel på dette. Den handler om bæredygtig omstilling. Men hvor de fleste andre dokumentarer udpensler problemernes årsager og opstiller gruopvækkende fremtids-scenarier med klimatisk ragnarok og kamp om klodens sidste ressourcer, så anlægger *I morgen* en anden tilgang. Der indledes ganske vist med en kort opsummering af problemerne, men resten af de knap to timer er helliget løsninger og visioner for en bæredygtig fremtid.

Filmholdet pakker kufferterne og rejser ud i verden for at finde inspiration til, hvordan kursen kan lægges om. De møder mennesker, som gør en konkret indsats i deres eget liv og der, hvor de bor. Det fører dem på en rejse til bl.a. USA, England, Island, Indien og København. I den tidligere industriby Detroit i USA møder de borgere, som omskaber byens åbne arealer til by-landbrug. I England følger de omstillingsbevægelsen i den sydengelske by Totnes, som var blandt de første „Transition Towns“ (omstillingsbyer), hvor lokale borgergrupper kastede sig ud i at realisere den bæredygtige omstilling (bl.a. med en lokal pengeøkonomi). I Normandiet besøger de et perma-kultur-landbrug, hvor forskellige grønsager, bær og frugter dyrkes i flere „etager“ og tæt samspil – og med et udbytte pr. hektar, der overgår traditionelle, monokulturelle landbrugs. I København møder de bl.a. Teknik- og Miljøborgmester Morten Kabell, som fortæller om kommunens strategi for at blive CO₂-neutral i 2025. Og de tager på tohjulet rundtur i hovedstaden for bedre at forstå den danske cykelkultur.

Alt i alt er det en stærkt opløftende oplevelse at se filmen. Naturligvis er der mange detaljer, som man kan stille kritisk spørgsmålstejn ved. For eksempel er det lidt spøjst at se København fremstillet som prima-eksempel på bæredygtig omstilling og CO₂-neutralitet, når man samtidig ved, at københavnernes privatforbrug hører til blandt verdens højeste (noget, som ikke indregnes i det københavnske klimaregnskab). På lignende vis kan der sikkert trykkes på ømme punkter for de andre eksempler.

Ikke desto mindre er eksemplerne opmuntrende. De illustrerer, at den menneskelige kreativitet og virkelyst er enorm. Der er håb for fremtiden, hvis vi tør gribe til handling.

I morgen

Orig. titel: *Demain*

Fransk/engelsk

Instruktion: Cyril Dion & Mélanie Laurent

Manuskript: Cyril Dion

118 min.

Premiere: 11. august 2016

Kan købes som DVD med engelske undertekster

Filmens største udfordring er måske i virkeligheden, om den lykkes med at komme ud til et bredere publikum. Det er nok fortrinsvist de „allerede indviede“, som ser filmen. Vi var tre i biografen i Valby Kino den aften, jeg så filmen. Og godt nok var det en dejlig sommeraften, og ikke vejr til biografbesøg, men spørgsmålet er, om film som denne når bredt nok ud? På den anden side har selv de indviede brug for inspiration og opmuntring, hvis de fortsat skal holde fanen højt – til inspiration for andre.

Filmene kan varmt anbefales.

Af *Toe Haunstrup*, redaktør og seniorforsker

